

Şanlıurfa İli Merkez İlçelerinde 0-24 Aylık Bebeği Olan Annelerin Anne Sütü ve Emzirmeye İlişkin Bilgi ve Tutumları

Knowledge and Attitudes of Mothers with 0-24 Months Old Babies on Breast Milk and Breastfeeding in the Central Districts of Şanlıurfa

Bahar ŞEN ER¹ , Şenay KOÇAKOĞLU¹

¹Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Şanlıurfa, TÜRKİYE

Öz

Amaç: Şanlıurfa ili merkez ilçelerinde 0-24 aylık bebeği olan annelerin, anne sütü ve emzirme konusunda bilgi ve tutumları irdelenerek, bebeklerin anne sütüyle emzirilerek beslenme durumlarını etkileyen faktörlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Materyal ve metod: Bu çalışma prospektif kesitsel tipte bir anket çalışması olup, Kasım 2019 -Nisan 2020 tarihleri arasında Şanlıurfa ili merkez ilçelerinde hizmet veren aile sağlığı merkezlerinde yürütülmüştür. 0-24 aylık bebeği olan 18-49 yaş arası 383 kadın çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmacılar tarafından literatürün geniş çaplı taranmasının ardından katılımcıların sosyodemografik özelliklerini ve anne sütü ve emzirme konusunda bilgi ve tutumlarını değerlendirmeyi amaçlayan toplam 40 sorudan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Veriler yüz yüze anket yöntemi ile katılımcılarla görüşülerek toplanmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılanların çoğunluğunun (%33.7) yaşları 25 ve altında olup eğitim durumları da üniversite seviyesi ve üzerinde (%24.3 idi. Annelerin bebeklerini ilk bir saat içerisinde emzirme oranı %50.9 iken, ilk besin olarak anne sütü ile besleme oranı %82'dir. Katılımcıların %75.2'si bebeğine kolostrum vermiştir. Emzirme sürelerine bakıldığında; katılımcıların %18'i bebeklerini 4-6 ay, %27'si ise 12-24 ay süreyle emzirmişlerdir. Anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgiyi en çok oranda (%43.9) aile hekimlerinden almışlardır.

Sonuç: Çalışmamızın sonuçlarına göre katılımcıların yarısı bebeklerini doğumdan sonra ilk bir saat içinde emzirmemiş, 1/3'ü ise bebeklerine kolostrum vermemiştir. Ortalama emzirme süresi oranları Türkiye ortalamasının altındadır. Annelerin emzirmeyi etkili bir şekilde başlatabilmeleri ve sürdürebilmeleri için başta eğitim ve destek hizmetleri olmak üzere iyileştirici stratejilerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, Emzirme, Kolostrum, Beslenme

Abstract

Background: It is aimed to examine the knowledge and attitudes of mothers with 0-24 months old babies in the central districts of Şanlıurfa about breast milk and breastfeeding and to reveal the factors affecting breastfeeding.

Materials and Methods: This study is a prospective cross-sectional study and was conducted in family health centers serving in the central districts of Şanlıurfa between November 2019 and April 2020. 383 women between the ages of 18-49 with 0-24 months old baby were included in the study. A questionnaire consisting of 40 questions was prepared by the researchers aiming to measure the sociodemographic characteristics of the participants and their knowledge and attitudes about breast milk and breastfeeding.

Results: The majority of the 383 participants (33.7%) were aged 25 and below, and at university level and higher (24.3%). The breastfeeding rate of mothers within the first hour is 50.9%, and the rate of feeding their babies with breast milk as the first food is 82%. 75.2% of the participants gave colostrum to their babies. Looking at breastfeeding times; 18% breastfed their babies for 4-6 months and 27% for 12-24 months. The source of information about breast milk and breastfeeding is mostly family physicians with a rate of 43.9%.

Conclusions: According to the results of our study, half of the participants did not breastfeed their babies within the first hour, and 1/3 of them did not give colostrum to their babies. Average breastfeeding time rates are below the Turkey average. There is a need to develop remedial strategies, especially education and support services, in order for mothers to initiate and maintain breastfeeding effectively.

Keywords: Breast milk, Breastfeeding, Colostrum, Nutrition

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Şenay KOÇAKOĞLU

Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Şanlıurfa, TÜRKİYE

E-mail: senaykocakoglu@yahoo.com

Geliş tarihi / Received: 16.11.2022

Kabul tarihi / Accepted: 07.12.2022

DOI: 10.35440/hutfd.1205671

Bu çalışma 20. Uluslararası Doğu Akdeniz Aile Hekimliği Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur. 20-23 Mayıs 2021. Adana. (sf: 1318-19. ISBN: 978-625-00-9936-0)

Giriş

Geçmişten günümüze tartışmasız şekilde bebeklerin sağlıklı büyüme ve gelişmesini sağlayan en önemli besin anne sütü olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), ilk 6 ay sadece anne sütünü ve ek gıdalarla beraber en az 2 yaş ve hatta ötesine dek emzirmeyi önermektedir (1). Anne sütü bebeklerin gereksinimi olan temel besinleri içeren güçlü bir besin kaynağı olmasının yanı sıra, bağışıklık sistemini güçlendirmede kilit rol oynayan birçok antikör ve biyolojik aktif bileşikler içermesi yönüyle de hayati öneme sahiptir (2). Bireyleri ileriki yaşamında kronik hastalıklardan, obeziteden ve kanserlerden korumak gibi uzun vadeli faydalara da sahiptir (3).

Her ne kadar bebek beslenmesinin ideal yolu emzirilerek kendi annesi tarafından beslenme olsa da anneler bu konuda yeterince bilgilendirilmemişse ya da emzirmek için ideal koşullar oluşmamışsa, doğru seçimi yapamayarak bebeklerini biberon ve formül mama ile beslemeyi de tercih edebilmektedirler. Anneler sıklıkla bebeklerinin doğru ve yeterli şekilde beslendiğinden emin olmaya ve onaylanmaya ihtiyaç duyarlar. Anne ve anne adaylarının eğitilerek tereddütlerinin giderilmesi, erken ve gereksiz formül mama ve ek gıdaya başlamasının önüne geçerek emzirme oranlarını ve süresini ideal seviyelere yükseltebilir (4).

Başta aile hekimleri, pediatristler ve ebe/hemşireler olmak üzere tüm sağlık çalışanları, anne ve anne adayları için bu konuda en kolay ulaşılabilir doğru bilgi kaynağı ve destek noktası olmalıdır. Bu çalışmada; Türkiye’de doğurganlık oranı en yüksek il olan Şanlıurfa’da merkez ilçelerde yaşayan, süt verme dönemindeki annelerin emzirme konusunda bilgi ve tutumları irdelenmiştir.

Materyal ve Metod

Bu araştırma prospektif kesitsel tanımlayıcı tipte anket çalışmasıdır. Kasım 2019 – Nisan 2020 tarihleri arasında Şanlıurfa ili Haliliye, Eyyübiye ve Karaköprü Merkez ilçelerinde hizmet veren aile sağlığı merkezlerinde yapılan çalışmanın evrenini bu merkezlere kayıtlı 0-24 aylık bebeği olan ve 18-49 yaş arası anneler oluşturmaktadır. Çalışma evren ve örnekleme hesaplanmasında Şanlıurfa Halk Sağlığı merkezinden alınan verilere göre 2017’nin son 3 ayı ve 2018 yılında doğan bebek sayısı 65.000 ve 2019 yılının ilk 9 ayında doğan bebek sayısı 41.700’dür. Şanlıurfa ilinde bebek ölüm oranı 2018 yılında binde 13.5 olarak hesaplanmıştır (5). Bu oranın 2018 ve 2019 yılı için geçerli olacağı kabul edilerek 1440 bebek çalışma evreninden çıkarılmıştır. Bununla birlikte 2017’nin son 3 ayı, 2018 ve 2019 yıllarında doğan bebeklerden emzirmenin devam ettiği bebeklerin sayısının tam olarak bilinmemesi nedeni ile araştırmanın evreni doğan tüm bebekler kabul edilmiştir. Buna göre araştırmanın evrenini 105260 bebek oluşturmaktadır. Bu bilgilere göre belirlenen formül ile evren içinden seçilecek olan örneklem sayısı belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında %5 örneklem hatası ve %95 güven düzeyi ile hesaplanan örneklem sayısı 383 olarak hesaplanmıştır. Araştırmacılar tarafından literatürün geniş çaplı taranmasının ardından katılımcıların sosyodemografik özel

liklerini ve anne sütü ve emzirme konusunda bilgi ve tutumlarını değerlendirmeyi amaçlayan toplam 40 sorudan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Katılımcıların onayının alınmasının ardından sorular yüz yüze anket yöntemi ile katılımcılarla görüşülerek veriler toplanmıştır.

İstatistiksel Analiz

Elde edilen verilerin analizi SPSS 21 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Çalışmada kategorik değişkenler için frekans ve yüzde gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır. Kategorik değişkenlerin analizi için Ki-kare testi uygulanmıştır. $p < 0.05$ olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular

Katılımcılara ait sosyodemografik ve obstetrik özelliklerinin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Çalışmaya 383 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcılardan, yaşları 25 yaş ve altında olanlar en yüksek orana sahiptir (%33.7; $n=129$). Üniversite seviyesi ve üzerinde eğitimi olanların oranlarının daha fazla olduğu görülmüştür (%24.3; $n=93$).

Katılımcıların çoğunluğu ev hanımıdır (%66.6; $n=255$). Toplam gebelik sayısı 4 ve üzeri olanların oranı %24.7 ($n=95$)’dür. İlk gebelik yaşı 18 yaş ve altı olanlar %19.6 ($n=75$) oranındadır. Katılımcıların %52’si ($n=199$) normal, %48’i ($n=184$) sezaryen doğum yapmıştır. Katılımcıların tamamı (%100; $n=383$) gebeliği süresince bir sağlık kuruluşuna kontrole gitmişti. Kontrol için aile hekimliğine başvurma oranı %24.5 ($n=94$) olup %95.3’ü ($n=365$) sağlık kurumlarında, %4.7’si ($n=18$) evde doğum yapmıştır. Bebeğinde doğumdan sonra hastanede yatışını gerektirecek bir sağlık problemi olanların oranı %23 ($n=88$)’dir.

Anne sütü, emzirme ve ek gıdalarla ilgili bilgi ve tutumlarının veri dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %74.2’si ($n=284$) anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimseden bilgi almışlardır. Bebeğini doğumdan sonra ilk 1 saat içinde emzirmiş olanların oranı %50.9 ($n=195$), hiç emzirmeyenlerin oranı ise %2.1 ($n=8$)’dir.

Katılımcılar %75.2 ($n=288$) oranında bebeklerine kolostrum vermişlerdir, 2 saat arayla ve her ağladığında emzirme oranı %71.3 ($n=273$)’dir.

Bebeklerini 12-24 ay emzirenler %27 ($n=102$) oranındadır. Katılımcıların yarısına yakını (%41.8, $n=160$) ek gıdaya başlama ile ilgili yakın çevresinden baskı görmüştür. Birinci aydan itibaren ek gıdaya başlama oranı %7.8 ($n=30$), 2-3 ay arası ek gıda başlayanlar %8.4 ($n=32$), 4-6 ay arası %29 ($n=111$), 6 aydan sonra başlayanların oranı %58.2 ($n=232$)’dir.

Katılımcılar doğumdan sonra bebeklere ilk besin olarak %82.5 oranında ($n=316$) anne sütü verilmişler; %39.4’ü ($n=151$) sütlerinin yetersiz olması ve bebeklerinin doymadığını gözlemeleri, %19.8’i ($n=76$) sütünün kesilmesi/hiç gelmemesi nedeniyle ek gıdaya başlamıştır. Anne sütü/ emzirme ile ilgili bilgi alınan yer/kişi %43.9 ($n=168$) oranı ile en çok aile hekimidir.

Tablo 1. Katılımcılara ait sosyodemografik özellikler ve gebelik, doğum ve emzirme durumlarına dair verilerin dağılımı

		n	%
Yaş	25 yaş ve altı	129	33.68
	26-30 yaş	117	30.55
	31-35 yaş	74	19.32
	36 yaş ve üstü	63	16.45
Eğitim durumu	Okuryazar değil	53	13.8
	İlkokul	81	21.1
	Ortaokul	78	20.4
	Lise	78	20.4
	Üniversite ve üzeri	93	24.3
Meslek	Ev hanımı	255	66.58
	Memur	58	15.14
	Sağlık çalışanı	43	11.23
	Öğrenci	5	1.31
	İşçi	22	5.74
Toplam geliri	2000 TL ve altı	106	27.7
	2000-3500 TL	148	38.6
	3500 TL ve üstü	129	33.7
Sosyal güvence	Var	289	75.5
	Yok	94	24.5
İkamet ettiği yer	Şehir merkezi	253	66.1
	İlçe	82	21.4
	Köy	48	12.5
Toplam gebelik sayısı	1.0	133	34.73
	2.0	96	25.06
	3.0	59	15.40
	4.0	43	11.23
	5.0	25	6.53
	6.0	15	3.92
	7.0	12	3.13
Yaşayan çocuk sayısı	Bir	153	39.9
	İki ve üzeri	230	60.1
İlk gebelik yaşı	18 yaş ve altı	75	19.6
	19-22 yaş	144	37.6
	23-25 yaş	84	21.9
	26 yaş ve üstü	80	20.9
Doğum şekli	Normal doğum	199	52.0
	Sezaryen	184	48.0
Gebelik süresince herhangi bir sağlık kuruluşunda kontrole gitme durumu	Evet	383	100.0
	Hayır	0	0.0
Gebelik kontrolleri için başvuru yapıldığı sağlık kuruluşu	Aile hekimliği	94	24.5
	Devlet hastanesi	138	36.0
	Üniversite hastanesi	37	9.7
	Özel hastane	114	29.8

Tablo 3’de katılımcıların anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgi durumlarına yönelik sorulara verdikleri yanıtlar yer almaktadır. Anne sütünün bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesini ve gelişmesini sağladığını doğru bilenlerin oranı %94.3 (n=361), bebeği bazı bulaşıcı hastalıklara karşı koruduğunu bilenlerin oranı %83.3 (n=319)’dur. Katılımcıların %59.8’inin (n=229) kolostrumun (ağız sütü) sindiriminin kolay olup, bağırsak hareketlerini uyardığını, %46.5’inin (n=178) ise bağırsaklık sistemini uyararak bebeği enfeksiyonlardan koruduğundan bebeğe mutlaka verilmesi gerektiğini bilmediği görülmüştür.

Doğum şekli ile anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimseden bilgi alma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır (p=0.026). Normal doğum yapanların çoğunluğu (%69.3); yine sezaryen doğum yapanların çoğunluğu (%79.3) konuyla ilgili bir yerden/kimseden bilgi almış olup bu oran sezaryen doğum yapanlarda daha fazladır. Doğum şekli ve kolostrum verme arasında anlamlı ilişki olup (p=0.014) hem normal doğum yapanların (%80.4) hem de sezaryen doğum yapanların çoğunluğu (%69.6) bebeklerine kolostrum vermiştir. Kolostrum verme oranı normal doğum yapanlarda daha fazladır. Doğum şekli ve doğumdan sonra bebeğin ilk emzirildiği zaman arasında anlamlı ilişki olup (p=0.003) normal doğumu olanların yarısından fazlası (%60.3); sezaryen doğum yapanların yarısına yakını (%43.1) doğumdan sonraki 1 saat içinde emzirmiştir (Tablo 4).

Tablo 5’de yaş ile katılımcıların emzirme konusundaki bilgi, tutum ve davranışları arasındaki ilişki dağılımı verilmiştir. Yaş ile anne sütü ve emzirme ile ilgili bir kaynaktan bilgi alma durumu arasında ilişki bulunmaktadır (p=0.009). Bilgi alma oranı 26-30 yaş arası olanlarda en fazladır (n=96, %82.1). Yaş ile bebeğe kolostrum verme durumu arasında ilişki bulunmaktadır (p=0.010). Bebeklerine kolostrum verme oranı 25 yaş ve daha küçük olanlarda en fazla bulunmuştur (n=108, %83.7). Yaş ile doğumdan sonra bebeğini ilk emzirme zamanı arasında ilişki bulunmaktadır (p=0.003). Yaşları 25 yaş ve altı olan annelerde bebeğini doğumu takiben birinci saat içinde emzirme oranı daha yüksektir (n=71, %55.9). Yaş ile bebeğini ilk 0-28 gün arası emzirme sıklığı arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır (p=0.002). En çok yaşları 25 yaş ve altı olan anneler, bu dönemde bebeklerini 2 saat arayla ve bebek her ağladığında emzirmiştir (n=100; %77.5).

Tablo 6’da görüldüğü gibi eğitim durumu ile anne sütü ve emzirme ile ilgili bir kaynaktan bilgi alma durumu arasında anlamlı ilişki olup (p=0.008) bilgi alma oranı üniversite ve üzeri okul mezunu olanlarda en fazladır (n=82; %88.2).

Eğitim durumu ile bebeğe kolostrum verme durumu arasındaki ilişki anlamlı bulunmuş (p=0.029), kolostrum verme oranı okuryazar olmayanlarda en fazladır (n=46, %86.8). Eğitim durumu ile bebeği emzirme sıklığı arasında ilişki bulunmaktadır (p=0.005). Anneler tüm eğitim seviyelerinde çoğunlukla bebeklerini 2 saat arayla ve bebekleri her ağladığında emzirmekle birlikte üniversite ve üzeri seviyede olanlarda bu oran en yüksektir (n=70, %75.3).

Eğitim durumu ile ek gıdaya başlama ile ilgili yakın çevresinden baskı görme durumu arasında ilişki bulunmaktadır (p<0.001). Baskı görme oranının ilköğretim mezunu olanlarda en fazla olduğu görülmüştür (n=46; %56.8). Eğitim durumu ile ‘kolostrumun (ağız sütü) sindirimi kolaydır, bağırsak hareketlerini uyarır.’ ifadesi arasında ilişki bulunmaktadır (p=0.001). Üniversite ve üzeri seviyede eğitimi olanlarda bu ifadeyi olanlarda doğru bulma en fazladır (n=73, %78.5). Eğitim durumu ile ‘kolostrum (ağız sütü) bağırsaklık sistemini uyararak bebeği enfeksiyonlardan koruduğundan bebeğe mutlaka verilmelidir.’ ifadesi arasında ilişki bulunmaktadır (p<0.001). Üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olanlarda bu ifadeyi doğru bulma en fazladır (n=69, %74.2).

Eğitim durumu ile 'sadece anne sütüyle beslenen sağlıklı bebeğin ayda 500-1000 gram kilo alımı anne sütünün yeterli olduğunu gösterir.' ifadesi arasında ilişki bulunmaktadır

(p=0.028). Üniversite ve üzeri seviyede eğitimi olanlarda bu ifadeyi doğru bulma en fazladır (n=63, %67.7).

Tablo 2. Katılımcıların anne sütü, emzirme, ek gıdalarla ilgili bilgi ve tutumlarına dair verilerin dağılımı

Sorular	Yanıtlar	n	%
Anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimse-den bilgi alma durumu	Evet	284	74.2
	Hayır	99	25.8
Anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimse-den bilgi alma durumu *	Aile Hekimi	168	43.9
	Diğer sağlık personeli	101	26.4
	Aile/çevre	150	39.2
	Televizyon	41	10.7
Bebeğin doğumdan sonra ilk ne zaman emzirildiği	İnternet/sosyal medya	69	18.0
	Doğumdan sonraki bir saat içinde	195	50.91
	1-4 saat arası	115	30.03
	4-24 saat arası	27	7.05
Bebeğe kolostrum (ilk süt. ağız sütü) verme durumu	24 saat sonra	38	9.92
	Emzirmedim	8	2.09
	Evet	288	75.2
Bebeği (0-28 gün arası) emzirme sıklığı	Hayır	95	24.8
	2 saat arayla ve her ağladığında	273	71.28
	3saat arayla	88	22.98
Anne sütünü tek başına yeterli görme süresi	Bebek uyuduğunda 4-5 saat kadar uyanmasını bekledim	22	5.74
	Tek başına yeterli değildir	53	13.84
	2 ay	17	4.44
	6 ay	257	67.10
Bebeğini toplam emzirme süresi	12 ay	56	14.62
	2-4 ay	49	13
	4-6 ay	69	18
	6-12 ay	160	42
Bebeğe ek gıdaya başlama zamanı	12-24 ay	102	27
	Birinci aydan itibaren	30	7.8
	2-3 ay arası	32	8.4
	4-6 ay arası	111	29.0
Ek gıdaya başlama ile ilgili yakın çevrenizden baskı görme durumu	6.aydan sonra	210	54.8
	Evet	160	41.8
Doğumdan sonra bebeğe ilk verilen besin	Hayır	223	58.2
	Anne sütü	316	82
	Formül mama	52	14
	Şekerli su	13	3
Ek gıdaya başlama nedenleri	İnek sütü	2	1
	Süt olduğu halde bebeğin doymaması/kilo almaması gerekçesiyle kendisi başlamış	260	67.89
	Süt gelmedi/kesildi gerekçesi ile kendisi başlamış	75	19.58
	Doktor/sağlık personeli önerisi ile başlamış	48	12.53

*Birden çok seçenek işaretlenebilir

Tablo 3. Katılımcıların anne sütü, kolostrum ve emzirme ile ilgili bazı ifadelerle verdikleri yanıtların dağılımı

	Doğru		Yanlış		Fikri yok	
	n	%	n	%	n	%
Anne sütü bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesini ve gelişmesini sağlar.	361	94.3	9	2.3	13	3.4
Anne sütü bebeği bulaşıcı hastalıklara karşı korur.	319	83.3	24	6.3	40	10.4
Kolostrumun (ağız sütü) sindirimi kolaydır. bağırsak hareketlerini uyarır.	229	59.8	34	8.9	120	31.3
Kolostrum (ağız sütü) bağışıklık sistemini uyararak bebeği enfeksiyonlardan koruduğundan bebeğe mutlaka verilmelidir.	205	53.5	41	10.7	137	35.8
Anne sütü obeziteye(fazla kiloya) karşı koruyucudur.	238	62.1	31	8.1	114	29.8
Sadece anne sütüyle beslenen sağlıklı bebeğin ayda 500-1000 gram kilo alımı anne sütünün yeterli olduğunu gösterir.	226	59.01	58	15.14	99	25.85

Tablo 4 Katılımcıların anne sütü ve emzirme konusunda bilgi alma ve emzirme tutumları ile doğum şekli arasındaki farklar

Sorular	Yanıtlar	Doğum şekli				P
		Normal doğum		Sezaryen		
		n	%	n	%	
Anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimseden bilgi aldınız mı?	Evet	138	69.3	146	79.3	0.026*
	Hayır	61	30.7	38	20.7	
Bebeğinize kolostrum (ilk süt. ağız sütü) verdiniz mi?	Evet	160	80.4	128	69.6	0.014*
	Hayır	39	19.6	56	30.4	
Bebeğinizi doğumdan sonra ilk ne zaman emzirdiniz?	Doğumdan sonraki 1 saa	117	60.3	78	43.1	0.003*
	1-4 saat arası	49	25.3	66	36.5	
	4-24 saat arası	15	7.7	12	6.6	
	24 saat sonra	13	6.7	25	13.8	
Sizce anne sütü ne kadar süre tek başına yeterlidir?	Tek başına yeterli değildir	28	14.1	25	13.6	0.014*
	2 ay	11	5.5	6	3.3	
	6 ay	121	60.8	136	73.9	
	12 ay	39	19.6	17	9.2	

Yaşayan çocuk sayısı ile bebeği emzirme sıklığı arasında ilişki olup ($p=0.040$); yaşayan bir çocuğu olanların %78.4'ü ($n=120$); iki ve daha fazla çocuğu olanların çoğunluğu

(%66.5) bebeğini 2 saat arayla ve her ağladığında emzirmektedir. Oranlar incelendiğinde emzirme sıklığı oranı yaşayan bir çocuğu olanlarda daha fazladır.

Tablo 5. Yaş ile katılımcıların emzirme konusundaki bilgi, tutum ve davranışları arasındaki ilişki

		Yaş								p
		25 yaş ve altı		26-30		31-35		36 yaş ve üstü		
		n	%	n	%	n	%	n	%	
Anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimseden bilgi aldınız mı?	Evet	96	74.4	96	82.1	55	74.3	37	58.7	0.009*
	Hayır	33	25.6	21	17.9	19	25.7	26	41.3	
Bebeğinize kolostrum (ilk süt. ağız sütü) verdiniz mi?	Evet	108	83.7	89	76.1	51	68.9	40	63.5	0.010*
	Hayır	21	16.3	28	23.9	23	31.1	23	36.5	
Bebeğinizi doğumdan sonra ilk ne zaman emzirdiniz?	Doğumdan sonraki 1 saat	71	55.9	58	51.3	34	46.6	32	51.6	0.003*
	1-4 saat arası	34	26.8	39	34.5	22	30.1	20	32.3	
	4-24 saat arası	11	8.7	9	8.0	0	0.0	7	11.3	
	24 saat sonra	11	8.7	7	6.2	17	23.3	3	4.8	
Bebeğinizi (0-28 gün arası) ne sıklıkla emzirdiniz?	2 saat arayla ve her ağladı-	100	77.5	93	79.5	46	62.2	34	54.0	0.002*
	3-4 saat arayla	25	19.4	19	16.2	20	27.0	24	38.1	
	Bebek uyuduğunda 4-5 saat kadar uyanmasını bekledim	4	3.1	5	4.3	8	10.8	5	7.9	
Bebeğinizi ne kadar süre emzirdiniz?	2-4 ay	20	15.5	18	15.4	9	12.2	4	6.3	0.033*
	4-6 ay	25	19.4	13	11.1	13	17.6	19	30.2	
	6-12 ay	59	45.7	53	45.3	26	35.1	23	36.5	
	12-24 ay	25	19.4	33	28.2	26	35.1	17	27.0	
Kolostrumun (ağız sütü) sindirimi kolaydır. bağırsak hareketlerini uyarır.	Doğru	59	45.7	86	73.5	48	64.9	36	57.1	.001*
	Yanlış	16	12.4	3	2.6	7	9.5	8	12.7	
	Fikrim yok	54	41.9	28	23.9	19	25.7	19	30.2	
Kolostrum (ağız sütü) bağışıklık sistemini uyararak bebeği enfeksiyonlardan koruduğundan bebeğe mutlaka verilmelidir	Doğru	50	38.8	87	74.4	44	59.5	24	38.1	<0.001*
	Yanlış	23	17.8	4	3.4	5	6.8	9	14.3	
	Fikrim yok	56	43.4	26	22.2	25	33.8	30	47.6	
Sadece anne sütüyle beslenen sağlıklı bebeğin ayda 500- 1000 gram kilo alımı anne sütünün yeterli olduğunu gösterir	Doğru	65	50.4	86	73.5	48	64.9	27	42.9	<0.001*
	Yanlış	39	30.2	7	6.0	2	2.7	10	15.9	
	Fikrim yok	25	19.4	24	20.5	24	32.4	26	41.3	

* $p<0.05$

Tablo 6. Eğitim durumu ile katılımcıların emzirme konusundaki bilgi ve tutumlarıyla ilişkili faktörlerin dağılımı

		Eğitim durumu										p
		Okuryazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Anne sütü ve emzirme ile ilgili bir yerden/kimseden bilgi aldınız mı?	Evet	37	69.8	53	65.4	57	73.1	55	70.5	82	88.2	0.008*
	Hayır	16	30.2	28	34.6	21	26.9	23	29.5	11	11.8	
Bebeğinize kolostrum (ilk süt, ağız sütü) verdiniz mi?	Evet	46	86.8	55	67.9	60	76.9	52	66.7	75	80.6	0.029*
	Hayır											
Bebeğinizi (0-28 gün arası) ne sıklıkla emzirdiniz?	2 saat arayla ve her											<0.001*
	3-4 saat arayla	14	26.4	9	11.1	20	25.6	22	28.2	23	24.7	
	Bebek uyuduğunda 4-5 saat kadar uyanmasını bekledim	1	1.9	10	12.3	10	12.8	1	1.3	0	0.0	
Ek gıdaya başlama ile ilgili yakın çevrenizden baskı gördünüz mü?	Evet	13	24.5	46	56.8	34	43.6	42	53.8	25	26.9	<0.001*
	Hayır	40	75.5	35	43.2	44	56.4	36	46.2	68	73.1	
Kolostrumun (ağız sütü) sindirimi kolaydır. bağırsak hareketlerini uyarır.	Doğru	29	54.7	32	39.5	43	55.1	52	66.7	73	78.5	.000*
	Yanlış	3	5.7	10	12.3	13	16.7	5	6.4	3	3.2	
	Fikrim yok	21	39.6	39	48.1	22	28.2	21	26.9	17	18.3	
Kolostrum (ağız sütü) bağışıklık sistemini uyararak bebeği enfeksiyonlardan koruduğundan bebeğe mutlaka verilmelidir	Doğru	28	52.8	30	37.0	36	46.2	42	53.8	69	74.2	.000*
	Yanlış	5	9.4	9	11.1	14	17.9	6	7.7	7	7.5	
	Fikrim yok	20	37.7	42	51.9	28	35.9	30	38.5	17	18.3	
	Yanlış	2	3.8	8	9.9	14	17.9	3	3.8	6	6.5	
	Fikrim yok	12	22.6	11	13.6	13	16.7	10	12.8	7	7.5	

*p<0.05

Tartışma

En basit ve ideal beslenme şekli olan emzirme oranları dünya genelinde ve Türkiye’de istenilen seviyenin altındadır. Etkin emzirme oranlarını arttıracak gerekli tüm müdahalelerin kararlılıkla sürdürülmesi yoluyla bebek ve çocuk ölüm oranları azaltılabilir. Annenin kendine güvenmesi ve emzirmeyi sürdürebilmesinde sağlık personeli desteğinin önemli katkısı olduğu bilinmektedir (5,6).

Türkiye’de doğurganlık oranının en yüksek olduğu il olan Şanlıurfa’da süt verme dönemindeki annelerde emzirmeyi etkileyen faktörlerin araştırıldığı bu çalışmada; en yüksek oranla aile hekimlerinden olmak üzere katılımcıların %74.2’si anne sütü ve emzirme ile ilgili çeşitli kaynaklardan bilgi almışlardır. Göbbaşı ve ark. katılımcıların %92.2’sinin farklı kaynaklardan bilgi aldıklarını, bu kaynakların sırasıyla sağlık personeli (%89.6), anne/kayınvalide (%55.8) ve internet (%20.8) olduğunu bildirilmiştir (7). Öztürk ve ark.’nın çalışmalarında ise bu oranlar %56 sağlık personeli ve %30.4 oranı ile yakın çevre ve aile büyükleri şeklinde dağılım göstermektedir (8). Yıldön’ün İstanbul’da yaptığı bir çalışmada hamileliği boyunca bir sağlık kuruluşuna kontrole giden annelerin %62’sinin anne sütü ve emzirmeye dair bilgi almadığını bildirmiştir (9). Varol ise çalışmasında anne sütü ve emzirme konusunda anneler eğitim yoluyla emzirmenin sürdürülmesi yönünde desteklendiğinde, bebeklerin anlamlı oranlarla ilk altı ay sadece anne sütüyle beslendikleri görülmüştür (6). Çalışmamızda katılımcıların %43.9’u anne

sütü ve emzirme konusunda gerekli bilgileri aile hekimlerinden, %39.2’si aile ve çevreden, %26.4’ü ise diğer sağlık personellerinden almışlardır. Annelerin farklı kaynaklardan bilgi alma durumları göz önünde bulundurularak öncelikle aile sağlığı merkezlerinde ve ilgili uzmanlarca konuyla ilgili danışmanlık hizmetlerinin kesintisiz sürdürülmesi, aile büyüklerinden ve internet aracılığı ile ulaşılan bilgilerin güncelliği ve geçerliliğinin de araştırılarak annelerin en uygun kaynaklardan faydalanmasının teşvik edilmesi önerilir.

Dünya Sağlık Örgütü 2025 yılına kadar bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme oranının %50’ye çıkarılması hedefini belirlemiştir (1). TNSA 2013 verilerine göre ülkemizde bu oranın %30 iken TNSA 2018’e göre %41’e yükseldiği ancak hala hedeflenen seviyenin altında olduğu görülmektedir (10). Koçoğlu ve ark. ilk altı ay anne sütünün tek başına yeterli olduğu bilgisinin anneler tarafından doğru bilinme oranının %58.8 (11), Oche ve ark. %60 (12), Ameer ve ark. %41.8 (13), Artantaş ve ark. %94.9 olduğunu bildirmişlerdir. Artantaş ve ark. çalışmasında bu soruya doğru yanıt veren katılımcıların oranının yüksek olmasının nedeninin çalışmanın sağlık çalışanları üzerinde yapılması olduğu söylenebilir (14). Bizim çalışmamızda anne sütünün tek başına 6 ay yeterli olacağını katılımcıların %33’ünün bilmediği, annelerin hala konuyla ilgili bilgi eksikliği olduğu saptanmıştır. Çalışmamıza katılan annelerin 97.9’u bebeğini bir süre emzirmiş ve %67.1’i ilk 6 ay yalnızca kendi sütleri ile besledik-

lerini ifade etmiştir. Oranlarımız ülke ortalamasının çok üzerinde olup, hedeflenen değer de üstündedir. Bu yüksek oranlarda bölgenin sosyokültürel özellikleri nedeniyle hala geleneksel yöntemlere bağlı kalınıyor olmasının rolü olduğu söylenebilir. Ayrıca katılımcıların eğitim seviyelerinin yüksek olması emzirme konusunda bilgi almalarını kolaylaştırmış ve tutumlarını olumlu etkilemiş olabilir.

Hindistan'dan bildirildiğine göre annelerin bebek beslenmesinde ek gıdaya çok erken başladıklarından sadece anne sütü verme oranı birinci ayda %42, dördüncü ayda %20, altıncı ayda ise %10'a düşmektedir (15). Bizim çalışmamızda doğumdan sonra bebeğine ilk besin olarak anne sütü verenlerin oranı %82'dir. Yine Ankara'da yapılan bir çalışmada çalışmamızdakinden yüksek şekilde %90.2 (16), Gürakan ve ark.'nın çalışmasında %97.3 (17), Tunçel ve ark.'nın çalışmasında %90.2 şeklinde (18) bildirilmiştir.

İlk besin olarak anne sütü verme oranlarımız her ne kadar yüksek olsa da Türkiye'nin diğer batı bölgelerine göre düşük olduğu görülmektedir. Bölgemizin sosyokültürel yapısının farklılığı ve emzirme destek programlarının etkinliğinin henüz istenilen seviyede olmaması buna sebep olabilir. Aynı zamanda bu çalışmanın yapıldığı bölgede her ne kadar emzirme kabul görmüş bir yöntem olup bebekler belli bir süre anne sütü alsa da aile büyükleri tarafından yapılan bebeğin doymadığı ve ek gıda başlanması yönündeki baskıların da sık yaşandığını gözlemekteyiz ki çalışmamız annelerin yaklaşık yarısının ek gıdaya başlama ile ilgili yakın çevrelerinden baskı gördüklerini ortaya koymuştur.

Yapılan bir araştırmada emzirme döneminde annelerin sadece %26,3'üne eşlerinin destek olduğu, %46,9'una ise yakın çevresinden hiç kimsenin destek olmadığı tespit edilmiştir (19). Başka bir deyişle annelerin yaklaşık yarısı emzirme konusunda destek görmemiştir. Bölgemizde aile yapısının geniş olması ve aile büyüklerinin daha çok yaptırımının olması, eş desteğini geri planda bırakıyor olabilir. Emzirmenin sürdürülebilmesinde anne ve anne adaylarına sadece sağlık personeli tarafından verilen eğitim yeterli değildir. Artmış çocuk sayısı ve ağır sorumluluklar, emzirme için uygun ortamın bulunmaması gibi nedenler anne istese de emzirmeyi sürdürmesine engel teşkil edecektir. Konuyla ilgili olarak eşler ve diğer aile üyeleri başta olmak üzere de toplumun tamamının bilgilendirilmesi ve farkındalığın artırılmasına ihtiyaç vardır.

Akyüz ve ark. çalışmalarında ek gıdaya 4. Ayda başlama oranının %39,6, 4-6 ay arasında başlama oranının ise %36,5 olduğunu bildirmişlerdir (20). Ünsal ve ark. annelerin %66,1'inin ek gıdaya 0-4 ay arası, %15,1'inin 4-6 ay arası, %1,6'sının 6 aydan sonra başladığını göstermişlerdir (21). Çalışmamız annelerin %29'unun 4-6 ay arasında %54,8'inin altıncı aydan sonra bebeklerine ek gıda vermeye başladığını ortaya koymuştur. Borlu ve arkadaşları annelerin erken ek gıdaya geçmesinde %38,2 oranında bebeklerinin geceleri çok ağlamasının, %25 oranında süt yetersizliğinin sebep olduğunu bildirmiştir (22). Şanlıer ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada kadınların %52,8'i sütünün olmadığını, % 36,1'i bebeğin sütü almadığını belirtmişlerdir (23).

Tunçel ve diğerlerinin araştırmasında emzirmenin erken dönemde kesilmesinin en sık sebebinin sütün yetmemesi (%28,7) olduğu gösterilmiştir (18). Akyüz ve ark. ek gıdaya erken başlamanın en sık nedeninin annelerin bebeklerinin doymadıklarını düşünmeleri olduğunu göstermişlerdir (20). Binns ve ark. annelerin ek gıdaya başlanmasında başlıca nedenlerin çalışma hayatına geri dönmeleri ve anne sütünün yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir (24). Kore'de yapılan bir araştırma, emzirme süresinin kısaltılıp ek gıdaya erken başlanmasının en sık nedenlerinin anne sütünün yetersizliği, sütünün yetmeyeceği kaygısı, meme ve meme başı sorunları, emzirmenin önemi ve doğru emzirme teknikleri hakkında bilgi eksikliği olduğunu belirlemiştir (25). Çalışmamızda annelerin %39,4'ü sütünün yetersiz olduğu ve bebeği doymadığı için, %13,1'i bebeği kilo almadığı/gelişmediği için kendisinin ek gıdaya başladığını ifade etmiştir. Ülkemizde erken dönemde formül mama ve ek gıdaya başlamanın ve emzirmenin bırakılmasının en yaygın sebebinin, çalışmamıza benzer şekilde anne sütünün yetmemesi ve annenin bebeğinin kilo almadığı düşüncesidir. Sadece anne sütüyle beslenen sağlıklı bebeğin ayda 500-1000 gram kilo almasının anne sütünün yeterli olduğunun bir göstergesi olduğunu annelerin bilmiyor olması bu konuda gereksiz endişe duymalarına sebep olabilir. Nitekim çalışmamızda üniversite ve üzeri seviyede eğitimi olanlarda bu bilginin doğrulanma oranı en yüksektir. Annelerin eğitim durumlarının iyileştirilmesi emzirme oranlarının yükseltilmesinde olumlu katkılar sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca gerekli hallerde test tartısı yapılarak emzirme öncesi ve sonrası bebekte tartı artışının olduğunu, sütlerinin yettiğini ve kendilerine güvenmeleri gerektiği konusunda hassasiyetle durularak annelerin endişelerinin giderilmesi ve gözlem altında emzirme yapmaları olası sorunların tespiti ve giderilmesi bu duruma çözüm sağlayabilir (26).

Ankara'nın merkez ilçelerinde yapılan bir çalışmada katılımcıların %72,4'ünün bebeğine kolostrum verdiği bildirilmiştir (16). Mısır'da yapılan bir çalışmada kadınların kolostrum verme oranı %68,8'dir (27). Bangladeş'te yapılan başka bir çalışmada annelerin %98,2'sinin kolostrum verdiği bildirilmiştir (28). Çalışmamızda katılımcıların %24,8'i bebeklerine kolostrum vermemiştir ki bu durum mucize etkileri olan kolostrumun öneminin hala yeterince bilinmiyor olduğunu düşündürmektedir. Çalışmamızda yaş küçüldükçe ve eğitim düzeyi üniversite mezunu ve üzeri olanların kolostrum verme oranları daha fazladır. Yapılan bir araştırmada çalışmamıza benzer şekilde katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça kolostrum verme oranlarının arttığı gözlenmiştir (29). Genç yaş grubunda ve eğitim seviyesi yüksek olanların araştırma ve güncel bilgiye ulaşma konusunda daha hevesli ve yetenekli olmaları ile açıklanabilir. Kolostrum verme oranı ikinci gebeliği olanlarda en fazladır. İkinci gebelikte daha tecrübeli olmak kolostrum verme oranlarını arttırmış olabilir. Ayrıca kolostrum verme oranı normal doğum yapanlarda ve toplam gelir düzeyi 2000 TL ve altı olanlarda daha fazladır. Bunun nedeni gelir düzeyi düşük olan ailelerin formül

mama için bütçe ayıramıyor ve emzirmeyi tek seçenek olarak görüyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda katılımcıların %50.9'u bebeğini doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirmiştir. Doğumdan sonra, laktasyon ve involüsyon sürecinin başlaması için bebeğin ilk bir saat içinde emzirilmesi önerilmektedir (30).

TNSA 2018 verilerine göre Türkiye'de bebeklerin doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirilme oranı %71'dir (10). Bizim çalışmamızda yenidoğan bir bebeğin ilk bir saat içinde emzirilme oranı bu oranın altında çıkmıştır. Tunçel ve ark.'nın Sivas'da yaptığı bir araştırmada ilk bir saat içinde emzirilen bebeklerin oranı daha yüksek şekilde %68.5 olarak bulunmuştur (31). Ten tene temas uygulamaları konusunda bilgi ve tutum eksiklikleri olabileceği, bu yönde tedbirlerin alınmasının ilk 1 saat içinde emzirme oranlarını arttırabileceğini düşünmekteyiz.

Bu çalışmada katılımcıların çoğunun bebeklerini 24 aya kadar emzirmedikleri saptanmıştır. Çalışan annelerin doğum izninden sonra işe dönmeleri gerektiğinden emzirme sürelerinin ev hanımlarından daha kısa olacağı tahmin edildiği halde bizim çalışmamızda ev hanımlarının da yeterli sürece bebeklerini emzirmedikleri görülmektedir. Şanlıurfa, Türkiye'de doğurganlık hızı en yüksek olan ildir (32). Bu bölgede sosyokültürel yapı itibari ile annelerin çok sayıda çocuk sahibi olmak istedikleri, emzirmeyi bir doğum kontrol yöntemi olarak gördüklerinden ve tekrar gebe kalmalarını engelleyeceğini düşündüklerinden emzirme sürelerini ideal süre olan 24 aya kadar uzatmadıklarını gözlemekteyiz. Sorunun ortaya konması ve çözüm önerileri geliştirilmesine yönelik ileri çalışmaların planlanması, sık aralıklarla gebeliklerin anne ve bebek sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin annelere anlatılmasının emzirme sürelerinin iyileştirilmesine olumlu katkıları olacağı kanaatindeyiz.

Bulgularımıza göre çalışmaya katılan annelerin yarısına yakını sezaryen yöntemi ile doğurmuştur. Çiftçili ve ark. çalışmalarında sezaryen yöntemi ile doğum yapan annelerin normal doğum yapanlara göre emzirmeye daha geç başladıklarını bildirmiştir (33). Çalışmamızda da normal doğum yapanlar (%60,3), sezaryen ile doğum yapanlara göre (%43,1) istatistiksel bakımdan anlamlı şekilde, daha yüksek oranla doğumdan sonraki ilk bir saat içinde bebeklerini emzirmiştir. Şanlıurfa'da doğum oranlarının yüksek olduğu, sık aralıklarla doğumların yanında mükerrer sezaryen doğumların da yapıldığı görülmektedir (32). Bu durum anne/ bebek sağlığını ve emzirme oranlarını olumsuz etkileyebilir. Cerrahi bir müdahale olan sezaryen doğum, yalnızca tıbben endike olduğu durumlarda tercih edilmelidir. Konuyla ilgili hekimlerin ve anne adaylarının bilgi ve farkındalıklarının yükseltilmesinin, sezaryen oranlarını düşüreceği ve emzirme oranlarının arttırılmasına olumlu etkisi olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Bu çalışmada katılımcıların yarısının, bebeklerini doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirmedeği, 1/3'ünün ise bebek-

lerine kolostrum vermediği görülmüştür. Ortalama emzirme süresi oranlarımız Türkiye ortalamasının altındadır. Bulgularımız, anne sütü ve doğru emzirme konusunda annelerin bilgi ve tutumlarında eksiklikler olduğunu ortaya koymuştur. Başta birinci basamakta olmak üzere konuyla ilgili eğitim ve destek hizmetlerinin daha etkin şekilde sürdürülmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Etik onam: Bu çalışma için gerekli onaylar Şanlıurfa Sağlık İl Müdürlüğü (29/11/2019-E. 28492) ve Harran Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurullarından alınmıştır (15 /11/ 2019 / E. 49682).

Yazar Katkıları:

Konsept: B.E., Ş.K.

Literatür Tarama: B.E., Ş.K.

Tasarım: B.E., Ş.K.

Veri toplama: B.E.

Analiz ve yorum: B.E., Ş.K.

Makale yazımı: B.E., Ş.K.

Eleştirel incelenmesi: Ş.K.

Çıkar Çatışması: Yok

Finansal Destek: Yok

Kaynaklar

1. WHO. [homepage on the Internet]. Infant and young child feeding. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infant-and-young-child-feeding>. Erişim tarihi: 09.1.2022
2. He Y, Liu S, Leone S, Newburg DS: Human colostrum oligosaccharides modulate major immunologic pathways of immature human intestine. *Mucosal Immunol.* 2014;7:1326-39.
3. Ip S, Chung M, Raman G, Chew P, Magula N, DeVine D et al. (2007). Breastfeeding and maternal and infant health outcomes in developed countries. Evidence report/technology assessment. 2007; 153:1-186.
4. Koçakoğlu Ş, Çadircı D. Emzirme destek merkezi başvurularının değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal.* 2020; 20(1): 105-15.
5. TÜİK İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018-30701#:~:> Erişim : 14.11.2022
6. Varol D, Yıldız S. Doğum sonrası 6 ay boyunca sürdürülen emzirme eğitiminin tek başına anne sütüyle beslenme süresine ve büyümeye etkisi. *Florence Nightingale Journal of Nursing.* 2006; 14(56): 27-40.
7. Gölbaşı Z, Eroğlu K, Kaya D. Doğum yapan kadınların anne sütü ve emzirme mitlerine inanma durumlarının belirlenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2018 ;4(2):32-43. <https://doi.org/10.30934/kusbed.402892>.
8. Öztürk Ö, Sarıkaya P, Özdemir Ş, Çikendin Z, Zünbül N. Anne sütü ve emzirme ile ilgili anneler tarafından bilinen doğrular ve yanlışlar. *Güncel Pediatri.* 2018; 16(2): 40-54.
9. Yıldön Ş. Doğum Yapan Annelerin Anne Sütü ve Emzirme ile İlgili Bilgi ve Tutumları. TC Sağlık Bakanlığı Şişli Etfal Hastanesi Aile Hekimliği Koordinatörlüğü Uzmanlık Tezi, İstanbul. 1998.
10. Türkiye Nüfus ve sağlık araştırması (TNSA) http://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/2018%20TNSA/TNSA2018_ana_Rapor_compressed.pdf. Erişim tarihi: 14.11.2022
11. Koçoğlu G, Polat H, Özgür S. Ailelerin beslenme olanakları ve annelerin çocuk beslenmesi konusundaki bilgileri ile çocukların fiziksel gelişimleri arasındaki ilişkiler. *Beslenme ve Diyet*

- Dergisi. 1990;19(1): 11-22.
12. Oche MO, Umar AS, Ahmed H. Knowledge and practice of exclusive breastfeeding in Kware, Nigeria. *Afr Health Sci*. 2011;11:518-23
  13. Abdul Ameer AJ, Al Hadi AHM, Abdulla MM. Knowledge, attitudes and practices of Iraqi mothers and family child-caring women regarding breastfeeding. *EMHJ-Eastern Mediterranean Health Journal*. 2008; 14 (5): 1003-14.
  14. Artantas AB, Tetik BK, Kilic M, Eray IK, Cetin N, Güney S, Akdogan D, Domad U, Ustu Y, Ugurlu M. [Knowledge Level, Attitude and Own Experience of Health Professionals About Breastfeeding and Breast Milk in a City of Turkey: Cross-sectional Study]. [article in English, Spanish]. *Arch Argent Pediatr*. 2016; 114(6):514-20.
  15. Gupta A, Sobti J, Rohde JE. Infant feeding practices among patients of pediatricians and general practitioners. *Indian J Pediatr*. 1992; 59: 193-196
  16. Dalgıç N, Hızal S, Köse MR. Ankara'nın on merkez ilçesinde anne sütü ile ilgili bilgi tutum ve davranışların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*. 1998; 51(3): 137-43.
  17. Gürakan B, Özcebe H, Bertan M. Multipar annelerin anne sütü ile ilgili deneyimleri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 1993; 36:1-10.
  18. Tunçel EK, Dündar C, Pekşen Y. Ebelerin anne sütü ile ilgili bilgi ve uygulamalarının değerlendirilmesi. *Kocatepe Tıp Dergisi*. 2005; 6(1): 43-8.
  19. Şahin G, Ergüven M. Emziren annelerin emzirme ile ilgili bilgi, uygulama ve davranışlarının değerlendirilmesi. Uzmanlık tezi. 2008. İstanbul Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Koordinatörlüğü.
  20. Akyüz A, Kaya T, Şenel N. Annenin emzirme davranışının ve emzirmeyi etkileyen durumların belirlenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 2007; 6(5): 331-5.
  21. Ünsal H, Atlıhan F, Özkan H, Targan Ş, Hassoy H. Toplumda anne sütü verme eğilimi ve buna etki eden faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2005; 48(3): 226-33.
  22. Borlu A, Horoz D, Balcı E. Kayseri'de annelerin emzirme süreleri ve etkileyen faktörler. 2. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı Ankara; 2008: 381.
  23. Şanlıer N, Aytekin F. Ankara da Yaşayan 0-36 Ay Çocukların Bazı Antropometrik Ölçümleri ve Anne Sütü ile Beslenme Durumlarının Saptanması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2004;24 (1):271-89.
  24. Binns CW, Li L, Zhang M. Chinese mothers' knowledge and attitudes about breastfeeding in Perth, Western Australia. *Breast Feed Rev*. 2003;11(3):13-9
  25. Kang JS, Choi SY, Ryu EJ. Effects of a breastfeeding empowerment programme on Korean breastfeeding mothers: A quasi-experimental study. *Int J Nurs Stud*. 2008;45:14-23. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2007.03.007>
  26. Rankin MW, Jimenez EY, Caraco M, Collinson M, Lostetter L, DuPont TL. Validation of test weighing protocol to estimate enteral feeding volumes in preterm infants. *The Journal of pediatrics*. 2016; 178: 108-12.
  27. Hakim IA, el-Ashmawy IA. Breast-feeding patterns in a rural village in Giza, Egypt. *Am J Public Health*. 1992;82:731-2. <https://doi.org/10.2105/ajph.82.5.731>.
  28. Haque MF, Hussain M, Sarkar A, Hoque MM, Ara FA, Sultana S. Breast-feeding counselling and its effect on the prevalence of exclusive breast-feeding. *J Health Popul Nutr* 2002;20:312-6.
  29. Kaya D, Pirinççi E. 0-24 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Anne Sütü ve Emzirme İle İlgili Bilgi ve Uygulamaları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2009; 8(6):479-84
  30. Righard L, Alade MO. Effect of delivery room routines on success of first breast-feed. *The Lancet*. 1990;336 (8723):1105-07.
  31. Tunçel E, Dündar C, Canbaz S, Pekşen, Y. Bir Üniversite Hastanesine Başvuran 0-24 Aylık Çocukların Anne Sütü ile Beslenme Durumlarının Saptanması. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2006;10(1):1-6
  32. TÜİK doğum istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2021-45547>. Erişim tarihi: 15.11.2022
  33. Çifçili SY, Akgün TY, Akman M, Ünal PC, Uzuner A, Kalaca S. Risk factors for early weaning among babies followed-up in a baby-friendly primary care unit in İstanbul. *RISK*. 2011;66: 71.